

Kronika Gostyńska

Jednodniówka Regionalna

(Serja II. Nr. 4.)

Gostyń, dnia 1 października 1930 r.

TREŚĆ Ziemia Gostyńska w świetle nazw geograficznych — Ks. St. Kozierowski z Winnejgóry.

Ks. Stanisław Kozierowski z Winnejgóry

docent nauk pomocniczych historii
Uniwersytetu Poznańskiego

Ziemia Gostyńska

w świetle nazw geograficznych
i najdawniejszych źródeł średniowiecza.

Ziemią Gostyńską nazywam rozszerzony nieco w granicach dzisiejszy powiat gostyński czyli czworobok, którego zachodnią stronę tworzy linja Krzywiń—Bojanowo, południową Bojanowo—Jutrosin, wschodnią Jutrosin—Borek a północną Dolsk—Krzywiń. Północną część tego obszaru zajmuje dorzecze rzeki Obry a południową dorzecze rzeki Orli, oba zlewiska łączy rzeka Kania, niegdyś zwana Bukownicą. Materiał topograficzny tego odcinka Wielkopolski znajduje się w 7 moich tomach Badań nazw topograficznych, do których czytelnika odsyłam, gdyby chciał się dokładnie zapoznać z źródłami. Do zespołu imiennictwa geograficznego naszego terytorjum zaliczam wszystkie nazwy rzeczek i strumieni, jezior i stawów, łąk i pól, wzgórz i lasów, które zowie uroczyskami, dalej miejscowości dziś nieistniejących, wreszcie i miejsc osiedlonych i w średniowieczu zamieszkałych. Na tym stosunkowo niewielkim obszarze poznamy bogactwo starego imiennictwa polańskiego, można śmiało rzec nie było zakątka, łąnu ni strumyka, któremu by nasi przodkowie nie poświęcili uwagi, ni dali imienia. Nawet niektóre dęby stare miały swoje nazwy, otoczone wciąż może jeszcze z pogańskich czasów. Przegląd tego obfitego zasobu nazw przedstawi nam ziemię Gostyńską w pierwotnej jej szacie w tych odległych i zamierzonych czasach, gdy Polanie osiedlali puszcze i dąbrowy nadobrzańskie, przedstawi nam nazwiska praocjów i patriarchów naszego szczepu, którzy przed niepamiętnymi wiekami zakładali pierwsze osiedla w ziemi Gostyńskiej. Wieki minęły, ziemia pokryła się gęstymi osadami, po głuchych borach i lasach rozlegał

Chociszewicach a Miecisko droga (r. 1582) między Bodzewem a Szelejewem. Wśród bagien małe wyniosłości grzęby, grądziki, wierchowiny dobre dla kreta i jaźwca, kota lub kozy, stąd Brzozowe grądy (r. 1467) na Rogozewie, Kocie grądy (r. 1765) między Daleszynem a Szczodrochowem, Darnowy grąd (r. 1591) na Łaszczynie, Korzenna grzęba (r. 1577—78) w Szelejewie, Wierchowisko między Dolskim a Drzonkiem, Kretowiny (r. 1585), później Krętowiny na Smogorzewie, Jaźwiny (r. 1575) pomiędzy Dolskim a Łagowem, Kozi kął, urocz. na Małachowie, Kozi mostek, łąka na Brześnicy, Gęsi mostek tamże, Kozi las (r. 1513) na Lipówce. Były też lepsze łąki do sieczenia trawy n. p. Trawnik (1765) między Daleszynem a Stężycą, Posieczyska na Lubiatowie, Koszewka (r. 1721) na Zdziesiąwach od Smolic, nazywane nieraz od zarośli jak od świby Świdłowiec (r. 1765) między Daleszynem a Stężycą, od bzu Bzowiec (r. 1597) tamże, Głožyna (r. 1751) na Krzyżankach i Głogówka (r. 1550) na Babkowicach, Grabówka między Oczkowicami a Dłoniami od bzu i grabu, od lipiny Lipowy smug (r. 1588) na Mszczyczynie lub poprostu od szarego krza jak Szady kierz (r. 1582) na Bodzewie lub Kozi kierz (r. 1578) na Siedlcu. Na wielkich łęgach zakładano osiedla, stąd wieś Łęka Wielka już r. 1282 a Łęka Mała a. Nowa r. 1310. Wśród błot trudno było ustalić granice, stąd kłótnie i swary. Ujazd, gdzie granicę ujechano i ustalono (r. 1584) na Wilkoniczkach, Miedzna (r. 1578) na Siedlcu, Swarna (r. 1608) między Szurkowem a Gostkowem, na Rozstaniach (r. 1582) pod Bodzewem, Zawiść między Dolskim a Lubiatówkiem, Przyskwiera, urocz. (r. 1725) na Gostkowie ku Szurkoku. Były też łągi leśne n. p. Ulesie (r. 1358) na Szczodrochowie, Ulesina (r. 1777) między Gostyniem a Czachorowem, Borowiec (r. 1683—85) na Jezewie, na nich spotykamy czasem pasieki, n. p. Pasieka (r. 1622—24 pod Chociszewicami. Rzadko nazywano łągi od ludzi, choć posiadamy także tego typu nazwy n. p. Baraniec (r. 1566) między Kokoszkami a Humiętkami, Botyniec (r. 1756) między Szczodrochowem a Malewem, Dobrzeliń (r. 1464) na Tworzymirkach, Gorszczewa (r. 1580) na Wieszkowie, Januszka na Krajewicach, Karna na Dusinie, Koczwyary (r. 1554) na Dzieżczynie, Krzyk W., M. (r. 1775) między Babkowicami a Wziąchowem, Krzyżanka (r. 1520) na Szelejewie, Kurzec na Osowie, Makówka na St. Gostyniu, Perzaki na Łagowie, Poznań na Jaskółkach, Stąpczyn (r. 1517—19) na Chwałkowie Krobskiem, Wielowicz (r. 1350) na Łuszkowie jak os. Wielewicz na Krajnie. Przechowały się w tych nazwach następne nazwiska: Boruta, Rota, Dobrzela, Gorszcz, Karna, Koczvara, Krzyk, Krzyżan,

Kurzec, Makówka, Poznan (r. 1481 w Rusocinie), Stapka. Zakończymy ten zespół nazw łążnych i błotnych jeszcze następnymi: Brzysk między Dolskim a Międzychodem od bru t. j. prosa, Gać na Krajewicach, Gumnisko na Kunowie, Łętowiec łąka na Tworzymirkach (r. 1683—85), Naskręcie (XVII w.) na Domachowie, Płony na Dusinie, Rybniki między Żytowieckiem a Grodziskiem (r. 1519—23), Słubiec os. niez., później błoto (r. 1371) pod Bieżynem, także nazwy osad zamieszkałych jak Podrzecze (r. 1337) przy Gostyniu, Podrzekta przy Dolsku (Rzekta między Księginkami a Dolskim, tegoż typu Łakta), Podrzecze os. niez. (r. 1284) pod Rawiczem, Przytocznia pod Wymysłowem krob-skiem. Strumiany przysiołek pod Jeżewem i urocz. na Strumieniu (r. 1683—85) w Siemowie. Bagniste łągi n. p. Morzyce (XVIII w.) pod Lubiniem, drugie Morzyce (r. 1553) pod Niemarzynem, na mniejsze bagno wskazuje wieś Mórka (r. 1371), na wielkie wieś i rz. Morze (XIII w.) w Pleszewskim.

II. Wzgórza i lasy, pola i inne suche miejsca.

1. W z g ó r z a.

Na takiej płaszczynie jak ziemia Gostyńska znajdziemy nie wiele wzniesień. Jest Babia góra a. Zamkowa góra na Wymysłowie krob-skiem, Babia góra (r. 1580) między Krzyżankami i Skoraszewicami oraz na Dusinie, Cicha góra na Rokosowie (r. 1509—51), Czarna góra między Ostrowiecznem a Księginkami, Gąsiorowa góra (r. 1539) między Zawadą a Janiszewem, Gorzyce na Goli, Goruszki os. pod Bełęcinem i t. d., Jasna a. Św. Góra (r. 1510) przy Gostyniu, Jemielna góra (r. 1501—15) na Siedlcu, Kamienna góra na Księginkach, Kramarska góra pod Dolskim, Konojad na Daleszynie (może pogańskie odprawiano tam obrzędy), Kościelna góra na Ostrowiecznie (w XIV w. był tam kościół), Lisia i Łysa góra przy Gostyniu, Łysa góra (r. 1575) między Dolskim a Łagowem, Mieczowe góry, wzgórze na Dzieczynie (r. 1615—21), Ogonkowa góra na Dłoniach od Bartoszewic, Kołaczkowic i Pasierb, Osowa góra na Księginkach (od osiny nazwana), Ostra górka na Brzeźnicy, Ratajska góra na Dusinie, Stwolinowa góra (r. 1584) na Mszczycynie (stwolin = łądoga), Wielebnica na Stankowie, Winnica na Gostyniu i Cichowie, Wisiołki między Tworzymirkami a Małachowem, Zamczysko (r. 1765) między Daleszynom a Szczodrochodem nad strumieniem od Kunowa płynącym, Zamkowa góra na Gostyniu.

2. Lasy i zarośla oraz miejscowości od nich nazwane.

Był Bełczy las (r. 1395) pod Żytowieckiem a znaczył tyle co Szumi las, dziś jest os. Bączylas, Mokry las (r. 1615—21) na Dzieczynie, Suchy las (r. 1683) na Jeżewie, Międzylesie (r. 1683—85) pod St. Gostyniem, Zalesie (r. 1400) pod Strzelcami i Zalesie W., M. (r. 1310) wsie pod Pępowem, Żalaski, urocz. na Łagowie, miasto Borek (r. 1349), Szczery borek (r. 1592) na Bielewie, Charpawy (r. 1765) między Daleszynem, Osowem, a Stężycą, Chrósty na Księginkach, później przysiółek pod Małachowem, Drzewce, las niez. (r. 1512) na Lipówce i wieś (r. 1410) pod Poniecem, Gaj pod Małachowem, Gajewo pod Brześnicą, Blizny gajek (r. 1570) na Mszczycynie. Młodzie (r. 1580) na Chociszewicach, Zapowiedź (t. j. zagajnik) między Gołą a Czajkowem (r. 1622—24), Zapuścik (r. 1592) na Bielewie i Zapuścisko (r. 1545) na Ziółkowie, Zakrzewo (r. 1387) pod Miejską Górką.

Następują nazwy od rozmaitych drzew.

Brzost: Brzeście, urocz. na Smogorzewie (r. 1585), Brześnica wieś (r. 1398), Brzostówka (r. 1615—21) między Chociszewicami a Babkowicami, Brzostowy pień wspomniany w latach r. 1580—1775 między Babkowicami, Bodzewkiem i Wziachowem, Brzostownica, os. pod Bojanicami.

Brzoza. Brzeziny, las na Mszczycynie (r. 1586), Brzeźnik, dębina na Krzyżankach (r. 1556), Brzezie wieś (r. 1278), Brzozowe Nakło (r. 1542) na Gostkowie.

buk: Bukownica, las (r. 1608) na Szurkowie, Bukownica wieś (r. 1310) i Bukowica rz.

chojna; Chojno wieś (r. 1310).

dąb: Dąbrowa, las na Bodzewie (r. 1601), na Bodzewku (r. 1578), na Strzelcach od Smogorzewa (r. 1674), na Krzyżankach (r. 1751), Blizna dąbrowa (r. 1562) na Ciołkowie, Dębnik, las (r. 1577) na Chwałkowie od Włostowa. Nazwy niektórych dębów: Bdzian (r. 1777) między Babkowicami a Wziachowem, Krzasłowaty dąb (r. 1501—15) między Bartoszewicami a Kołaczkowicami, Sowi dąb (r. 1582) na Bodzewie, Strugałin dąb (r. 1523) między Bartoszewicami a Raszewami.

grab: Grabina na Ostrowiecznie, Grabowiec os. (r. 1395) pod Poniecem, Grabownica las na Gogolewie (r. 1533—34), Grabonóg wieś (r. 1275), dawniej też Grabionóg (r. 1417) tego typu co nazwy Gołonóg pow. będziński, Laskonóg, Żółtonóg i t. d.

- jawor:** Jawory wieś (r. 1412) Jawore t. j. do Jaworego.
- je sion:** wieś nieznan. Jasień (r. 1387) pod Miej. Górką i rz. Jasieniec pod Żelaznem.
- klon:** Klony na Ggli.
- lipa:** Lipa las (r. 1617), dziś przysiółek Lipie pod Strzelcami, Lipówki, las (r. 1765) między a Daleszynom Osowem, Lipowiec (r. 1533—34) na Gogolewie, Lipówka wieś (r. 1424) pod Dolskiem,
- olcha:** Olszowy las (r. 1571), zarośla na St. Gostyniu.
- osina:** Osowce, las (r. 1511), dziś os. pod Strzelcami, Osowo wieś (r. 1258) pod Lubiniem, Osowa góra na Księginkach.
- sosna:** Sosnowy borek (r. 1775) między Babkowicami a Wziąchowem, Sośnica, las na Stankowie.
- świba:** Świdłowiec (r. 1765) między Daleszynom a Stężycą.
- wierzba:** Wierzbiki na Dusinie.

Następne nazwy przypominają dawne lasy: Gąszczewo i Gąszczewki (r. 1570) las niegdyś na Goli od Brylewa, Karsiec gród (r. 1293), dziś os. Karzec od karsów t. j. niskich i krzywych drzew, Łowisko (r. 1584) na Mszczycynie, Wierzchowisko, wysoki las (r. 1567) na Gębicach, Owczarz las na Jeżewie (r. 1621), Siciarz (r. 1616) na Jeżewie od zalesia (jeżeli formę Ziczarz tak można czytać), Pasieka (r. 1584) na Tworzymirkach od Małachowa, również cała okolica Krobi znaczy to samo, bo krób = ul, Pogorzela (r. 1419), Węgliska na Smogorzewie (r. 1493), Trzebiec wieś (r. 1401) pod Świerczyną, Wyrebnica między Babkowicami a Wziąchowem (r. 1775), Pieńki (r. 1569) na Żytowiecku i Pniewie pod Żelaznem, Kapica, las niegdyś klasztorny między Siemowem, Kosowem i Brylewem (1470). Jest trochę flory i fauny n. p. Paproć na Sarbinowie, Wrzosa między Kunowem i Masłowem, Skrzypiów las nieznan. (r. 1584) na Mszczycynie, Świniny a. Świni las (r. 1519—29) między Kołaczkowicami a Wilkonicami, Sroczeń (r. 1556) na Krzyżankach i Sroczyńcu (r. 1500) na Lubiatowie, Kawcze wieś (r. 1387) pod Poniecem, Lisiejamy (r. 1622—24) na Goli, Grobelki i Zakąty, lasy (r. 1765) między Daleszynom a Osowem. Od rudy nazwane zarośla Rudz na Siemowie od Wieszkowa i urocz. Zarudzie na Żelaznie (pewnie wydobywano tu rudę żelazną), Rudki na Łagowie i na Siemowie. Las Białczyn na Bodzewie (r. 1537), Brylewo (1428) pod

Rozstępniewem, Byszyna między Żelaznem a Stankowem, Droczyniec przy Brzedniu na Dolsku, Kusiewicz a Kuśniewicz (r. 1592) na Bielewie, Stankowa miedza, las niegdyś między Kunowem a Tworzmirkami, Staszycza, las (r. 1756) na Daleszynie od Pożegowa, Wyzsanów (r. 1581) na Łaszczynie przechowały nazwiska Białka, Bryl, Bycha a. Byszyna, Droczyna, Kuś a. Kusien, Stanek i Staszycza, Wyszon.

3. Pola, gołe i suche miejsca i osady stąd nazwane.

Pospolite nazwy są Bielawy i Gola. Bielawy n. p. na Bodzewie (r. 1582), na Domachowie, między Babkowicami a Wziachowem (r. 1775) i t. d. Gola wieś pod Gostyniem (r. 1301), niezn. os. (r. 1556) pod Konarami, pod Sarnową (r. 1415), Goliniec, urocz. na Mszczyczynie (r. 1643) od Brzeźnicy, Golina, wieś (r. 1310) pod Poniecem i t. d. Bielawy są łąki porastające białem, wyżej położone, pastwiska powstałe z pól niegdyś uprawnych, Gola zaś znaczy tyle co puszcza lub pole po wykarczowanym lesie. Ostrowów mało, jest wieś Ostrowo (r. 1334) pod Gostyniem. Kamionka (r. 1585) na Smogorzewie, żdżarówiska n. p. Suchy żdżar (1420) na Bodzewie od Siedlica i Wilczy żdżar (r. 1521) na Bodzewie od Szelejewa, Zgorzelisko przy Gostyniu, wapniska jak Wapniawy na Brzeźnicy i Wapniska (r. 1585) na Smogorzewie. Fołęgi i Fołęzki (r. 1330!) oraz Wałek przy Gostyniu są pewnie w związku z sukiennikami i farbierzami. Jacisko, pole na Dusinie, może wspomnienie po budzie pasterskiej, jest łąka Jaciska na Kiełczewie, Borowiny, pole przy Gostyniu snąc po wykarczowanym boru nowiny, Gołęba (r. 1569) na Mszczynie, Gawrony przy Gostyniu i wieś (r. 1398), Przyglówiec (r. 1585) na Smogorzewie, Przyłogi (r. 1600) na Żytowiecku, Przytúk (r. 1777) między Gostyniem i Pożegowem, starka na Kunowie (r. 1683—85), Szewczewki (r. 1553) na Żytowiecku i ostatnie choć nie najnowsze, Szubienica pod Gostyniem. Miasto Sarnowa (r. 1387 Sarnowo) może oznaczać sarnie pole lub Sarny osiedle. W nazwach jak Kicina, urocz. (r. 1564) na Pogorzeli, Łapiszewo na Stankowie, Ocięcina Dalna (r. 1610) na Żytowiecku, Skrobacz (nazwa młynów) między St. Gostyniem a Daleszynem (r. 1754—59), Smokówka (r. 1503) na Gostkowie, Wieluniewy (r. 1585) na Smogorzewie, Włościejwka na Dusinie — zachowały się stare nazwiska lub przydomki: Kíta, Łapisz, Ocięta, Skrobacz, Smok (przydomek w Gostkowie 1410 i 53), Wieluń, Włościej (r. 1211).

III. Osiedla ludzkie.**1. Miejscowości nieistniejące.****a. Nazwy od właściwości terenu.**

Błonie złało się z Grodziskiem pod Żytowieckiem (r. 1628—30 Błonie a. Grodzisko).

Brzedno a. Brodno (r. 1294), wieś pod Dolskiem, dziś jezioro Brzednie i las.

Darnowa Dąbrowa (r. 1470) pod Konarami.

Dębicz (r. 1246—1510) przylegał do Mościeszek i Mórki.

Górzewo (r. 1561—1610) graniczyło z Pożegowem.

Grodowo (r. 1243) przy Mełpinie.

Konopacz (r. 1612—1751) należał do Krzyżanek od strony Wawina chwałkowskiego i Potarzycy.

Kościelskie, dawniej kościół (r. 1307) i Kościelnawieś (r. 1580) do Krobi.

Leśce, niegdyś przy Zdziętawach.

Łąkie (r. 1423) pod Sarnową.

Nakieł (r. 1623—24) znajdował się w trójkącie między Krzekotowicami, Pasierbami i Krzyżankami.

Modła (1423) pod Sarnową. Częstsza nazwa oznaczająca miejsce modlitwy za pogańskich czasów.

Okale (r. 1414—1514) przy Brzeźnicy od strony Ostrowieczna i Pokrzywnicy.

Ostra górka (r. 1592) między Kosowem, Trzełcem i Bełęcinem.

Parsk, gród, później Parskowa Łąka (r. 1337—1512) złał się z Ckalem i Brzeźnicą (parsk = kopiec, wądół), później na Brzeźnicy urocz. Zamczysko.

Perzyska a. Perzyce (r. 1682—83) przy Domachowie.

Police (r. 1369) przy Poniecu.

Połukarsiec (r. 1432) pod Karcem.

Posepsko (r. 1258) niezn. posiadłość klasztoru lubińskiego między Kosowem a Szczodrochowem.

Rakowiec (r. 1371), później Rakówka i strumyk Rakowa na Łagowie od Cichowa.

Ślubiec (r. 1371) wymieniony z Łagowcem, w XVIII w. błoto między Lubiniem, Nowymdworem i Zbęchami.

Smolna (r. 1241) pod Miejską Górką.

- Starawieś, już r. 1622—24 łąka, pod Gołą.
 Starkowiec (r. 1266), później bagno na Osowie (r. 1353).
 Turowy (r. 1581—96) pod Zdieszem od Bruczkowa, później łąki.
 Wierzbie (r. 1256) między Czeluścinem a Srokami.
 Zaborze (r. 1434) między Kunowem a Tworzymirkami.
 Zbytki (r. 1519—23) między W. Łęką a Żytowieckiem.

b. Nazwy osad nieistniejących od nazwisk ludzkich
 lub ich zawodów.

- Badurkowo (r. 1482) a. Badurowo (r. 1580) niezn. między Kuczyną a Przyborowem: Paszko Badura z Przyborowa (r. 1405).
 Bieńsko, posiadłość klasztoru lubińskiego między Gołą, Brzeziem a W. Łęką, r. 1407 były tam tylko lasy: imię Bień = Benedykt.
 Broniewo, między Dolskiem a Trąbinkiem, w XVIII w. uroczysko: imię Broń.
 Domasławice a. Domasławki (r. 1284) między Konarami, Dubinem i Osiekiem.
 Dryszpułowo między Humiętkami, Żychlewem i Żytowieckiem (r. 1414—25): nazw. Dryszpuł (r. 1483 kmieć Grzegorz Dryspul.
 Hanczyn (r. 1570) pod Czajkowem: Hanka.
 Jałacin (r. 1423) pod Sarnową: Jałata (jałat = biedak).
 Kłyszewo (r. 1398), później bór na Nowymdworze: Kłysz.
 Krajewo a. Krajewki (r. 1398) pod Pudłiszkami: Kraj.
 Krerówo (r. 1257) między Gierlachowem a Nowymdworem, później Krery: Kryr (r. 1511).
 Krzyżanowice (r. 1414) w okolicy Krzyżanek: Krzyżan = Chryzostom.
 Łepkowo (r. 1682—83) pod Chociszewicami od Zalesia: Łepok.
 Małuszyna (r. 1596) część Rozkochowa pod Grąbkowem Małucha.
 Maryszewo (r. 1282—1600) pod Nowymdworem: Marysz.
 Mączlin (r. 1258 M a n c l i n o), dziś urocz. Mączynie przy Melpinie: Mączla jak nazw. Chrośla, Dłótle.
 Mochowo a. Mokowo (r. 1258) przy Grodnicy: Moch czy Mok.

- Motolewice (1246) a. Motolewo (r. 1372) dział Rakowca między Cichowem a Łagowem: Motol (motol = motyl).
- Piekary, tylko łąka na Niemarzynie nad Dobroczną.
- Polszowice (r. 1310) wymienione między Rokosowem a Pijanowicami: Pelesz.
- Posice (r. 1337) wymienione między Pożegowem a Drzęczewem?
- Roszkowo a. Rostkowo (r. 1413) pod Jutrosinem: Roszek albo Rostek.
- Rzewucz (r. 1258 Rewuch) z Wieszkowem między włościami klasztoru lubińskiego: Rzewuk = płaczek, rzewić = łąkać.
- Samborowice (r. 1406) pod Karcem: Sambor.
- Sarpatki (r. 1424—1683) pod Krzekotowicami: Sarpatka?
- Siodłoracz (r. 1310) wymieniony z Słupią: Siodłorad.
- Sławikowice (r. 1310—1676) pod Karcem od strony Rokosowa: Sławik (stąd r. 1407).
- Spajkowo (r. 1596—98) zapisane z Chociszewicami i Babkowicami: Spajak.
- Świeborowice (r. 1434) w okolicy Krobi: Świebor = Wszebor.
- Świniary pod Krzekotowicami, r. 1584 uroczysko.
- Tobołowo Siedlisko (r. 1395—1629) między Borkiem, Jeżewem i Trzecianowem, później pola Tobołowskie a. Borkowskie: Toboła.
- Tochaniec czy Tochunka (1547) przy Wilkonicach, później łąka nad Dobroczną: Tochan czy Tochun.
- Tokary, tylko las na Konarach (r. 1683—85).
- Trzeszczykowo (r. 1210—17) nabył klasztor lubiński = Oczkowie czy Trzeszcz pod Czarnem Piątkowem, gdzie był r. 1393 Mnichów ką (?! Nazw. Trzeszczyoko (tamże).
- Wawin (r. 1510), jako karczma jeszcze ok. r. 1843, w trójkącie Chwałkowa, Rogowa, Skoraszewic, droga do Skoraszewinazywa się Wabińska: nazw. Wawa (r. 1434 w Nowemieście Wawak).
- Zgąliny (r. 1424—1683) między Szelejowem a Zalesiem: Zgała dziś Zgoła w Poznańskim), Zgaliński i Zgoliński. Czeskie zgało = wielkie oko.
- Zimnowo (r. 1290) przy Domachowie: Zimny (do dziś w okolicy Gostynia).
- Żyłice (r. 1592) przy Bielewie: Żyła.

2. Miejscowości zamieszkałe.

a. Nazwy wzięte od właściwości terenu.

Wiele przytoczyliśmy wyżej jak Borek, Brzeźnica, Bukownica, Dolsk, Gola, Grabonóg, Karzec, Lipówka, Okale, Osowo, Ostrowieczno, Parsk, Podrzecze, Pogorzela, Poniec, Stężycza.

Niektóre miejsca obwarowane były nasypami, na przeddzie-jowe pewnie czasy wskazują nazwy Grodnica wieś (r. 1246), Grodzisko wieś (r. 1434) pod Żytowiekiem. Przedhistoryczne okopy czyli grodziska zapisane jeszcze na Godurowie (r. 1434), na jeziorze łagowskim w Cichowie, na Siemowie od Wieszkowa, na Dolsku od Masłowa, na Nieparcie (r. 1533—34). Kilka miejsc dla obrony osieczono pniami drzew, stąd nazwa Osiek n. p. urocz. na Zdziesiąwach, urocz. między Gumienicami a Głuchowem (r. 1510) i wieś Osiek (r. 1284) pod Dubinem, Przysiek (r. 1621) na Jeżewie i Zasiecz (r. 1598) na Pogorzeli. Grody kasztelańskie były Karzec, Krobia, Dubin, Krzywiń, kasztele czyli zamki pańskie były w Gostyniu, Parsku przy Brzeźnicy i Daleszynie. Michałko, syn Tomasza, z Ostrowieczna, w wojnie domowej Nałęczów z Grzymalitami, stronnik ostatnich opierał się r. 1382 ośm dni w forteczce swej (fortalitium) Parsku atakom Bartosza Wizemburga z Gostynia, w końcu uległ i musiał przystąpić do Nałęczów. W dawnych czasach targowisko było w Potarzystycy, t. zn. w miejscu po targu, wsi znanej od r. 1510, drugie Targowisko na południe stąd pod Golejewkiem (r. 1683—85). Jeden z pierwszych może romańskich kościołów przypomina wieś Kościół z r. 1307 później Kościelnawieś i Kościelskie przy Krobi. Starsze świątynie, cerkwie, były pewnie z drzewa, jest wieś Cerekwica za Borkiem, o której niżej będzie mowa. Częsta nazwa na naszych ziemiach Siedlec jest obecna także tutaj, jeden Siedlec (r. 1310) pod Pępowem, drugi Siedlec (r. 1467), dziś Sielec pod Jutrosinem. Dłonie (r. 1404) i Gumienice (r. 1452) wzięte z rolnictwa, pierwsze snaczą bojowicę, drugie gumno, Czarnysad otrzymał pewnie nazwę od Czarnegosadu pod Koźminem (r. 1428?), nazwy bowiem przenoszono z jednej okolicy w drugą.

(Ciąg dalszy nastąpi)

Wydaje :

Polskie Tow. Kultury i Sztuki im. Al. hr. Fredry (Fredreum) w Gostyniu,
Redaktor Wł. Stachowski.

Administracja: Księgarnia Wł. Stachowskiego w Gostyniu. Cena 50 gr.

Odbito w drukarni A. Skrzyneckiego w Gostyniu.

się głos siekiery, po grodziskach i grodach kupili się na wiece, osiekami lub własną pierśią bronili granic i tak liczne pokolenia zeszyły do mogił na żaliskach pogańskich lub cmentarzach naokół świątyń chrześcijańskich, nim pierwsi zakonnicy lub notariusze książeńcy na pergaminie w XII i XIII wieku zapisali pierwszych mieszkańców i pierwsze osady. Z poprzedniej zaś tysiącletniej historii niema nic prócz nazw geograficznych, prócz kilku podań, prócz okopów, urn i popiołu w mogiłach przeddziejowych. (Uwagę naszą poświęćmy naprzód nazwom wodnym jako zazwyczaj najstarszym, przodkowie bowiem nasi jak inne ludy osiedlali się chętnie nad wodami, od nazw wodnych przybierały potem osady często swoje imiona, n. p. dzisiejsze miejscowości Bukownica, Grodnica, Stężyca, Poniec są niewątpliwie stare nazwy rzek.) Następnie zapoznamy się z nazwami uroczysk rozmaitych, łąk, wzgórz, pól, lasów, bo także stąd rozmaite wsie czerpały swoje nazwy. Potem przedstawię cały szereg miejscowości dziś nieistniejących jak i cały zespół nazw wsi i miast do dziś osiedlonych, wskazując przytem na dawne nazwiska zachowane w tych nazwach. Jak nazwy uroczysk przechowują się przez wieki, przytoczę tylko jeden przykład. Przed r. 1257 posiadał Straszewo pod Nieszawą Zbylut z rodu Pałuków, przed kilku laty doniósł mi obecny właściciel tej wsi, że tam do dziś dnia znajdują się łąki Zbylutka Duża i Mała, Zbylut darował tę włość biskupowi kujawskiemu, tak że inna osoba nie wchodzi tu w rachubę. Nazwa więc, nigdzie nie zapisana, blisko 700 lat zachowała się w pamięci ludu! W ostatnim rozdziale zapoznamy się z najstarszemi rodami rycerskimi, które władaly w ziemi Gostyńskiej i wespół z królem, biskupem i klasztorem zakładały i uposażały parafje i kościoły.

I. Nazwy wodne¹⁾.

1. Rzeczki i strumienie.

Najstarsza nazwa rzeki jest pewnie Obra, choć zapisana dopiero r. 1231, rzadka między rzekami nietylko w Polsce ale i w Europie, bo ma 3 ujścia, t. j. dwa do Warty pod Mosiną i Skwierzyną i jedno do Obrzy, zwane Obrzycą a przeważnie Odrzycą lub Zgniłą Obrą. U źródeł są dwie wsie Obra pod Koźminem a w dalszym biegu wieś Obra, znana od r. 1231, pod Wolsztynem. Był las Obra na Jeżewie (r. 1635), urocz. Zaobrze na Jaraczewie (r. 1541), nieznaną dziś os. Obrzyca

¹⁾ Zachodzące skróty oznaczają: a. = albo; jez. = jezioro; l. = lewy; M. = Mały; m. = miasto; os. = osada; p. = prawy; rz. = rzeka, rzeczka; urocz. = uroczysko; W. = Wielki.

(r. 1528—31) we Wschowskiem. Od jakiejś Obrzycy nazwane m. Obrzycko nad Wartą, od rz. Obrzycy nazwany kanał Obrzycko (Obersitzko) pod Sulichowem (Züllichau) w Brandenburgji. Jeżeli ją Polanie nazwali przed kilkunastu wiekami, znaczy Obra tyle co olbrzymia woda lub raczej bagno, jeżeli zaś nazwa starsza od nich, można przypomnieć z języków celtyckich (kymryjskiego) aber = rzeka.

W zlewie Obry zapiszemy liczne rzeczki, strumienie, strugi i strużki. Pospolita nazwa strumyków w dorzeczu Obry jest Samica. Uważano bowiem potoczki za matki większych rzek, również główne koryto rzeki nazywano samicą, u Czechów jest to nazwa jałowej rzeki lub bocznego prądu. Wspomniana Samica pod Jeżewem (1424), pod Ostrowiecznem (r. 1486) płynąca z jez. Turska do jez. Ostrowieckiego, pod Daleszynem (r. 1423), pod Żelaznem (r. 1392), pod Mościskami (r. 1400), na Chociszewicach. Pod Mszczyczynem płynęła Chłodna Samica (r. 1588). Samicą zwała się też Orla pod Poniecem (r. 1309). Macicą zaś nazwany jest strumień w Lubiatowie (r. 1493). Znaczniejszy lewy dopływ Obry jest rz. Przykuna, znana od r. 1447, płynąca od Pogorzeli, na Borek, Jeżewo ku Obrze. W nowszych czasach nie rozumiano starej nazwy i przezwano wodę Pogoną. Jest jeszcze jednak stara wieś Przykona (r. 1136 Przykuna) pod m. Turkiem. Znaczenie będzie pewnie podobne do nazwy rz. Przykowa w zlewie Prosnny t.j. Przykuna = Przy Kunie jak Przysowa = Przy Sowie a rz. Przyrowa pod m. Grodziskiem = Przy Rowie. Spływają do Przykuny rz. Bychorz od Góreczek, znana od r. 1477, a przypominająca jez. Bychorz również w dorzeczu Obry pod Kopanicą z r. 1646, od nazwiska Bychor, rz. Kamienica (r. 1424), później Kamionka, Leśnica (r. 1449), Kostrzec (r. 1400), Widowiec od jasnej nazwany wody i Wodomycz od wodomycia nazwana, z czego ukuto Wodomysz a wyobraźnia ludowa dorobiła do tego nazwę Mysiebloto! W pobliżu Bychorzki płynie Zimna woda, bo dziś tam wieś o tem brzmieniu, znana od roku 1390. Dalej na zachód z prawej strony Obry w okolicy Brzešnicy, Pokrzywnicy i Mszczyczyna kilka strumieni. Niewątpliwie jak w innych stronach są Brześnica i Pokrzywnica pierwotne nazwy rzek a potem wsi. Os. Brześnica, r. 1398 Brzesznica a r. 1423 Brestnicza, nazwana od brzości, rz. Brześnica na granicy Mszczyczyna i Pokrzywnicy r. 1514. Pokrzywnica, jako nazwa wsi r. 1394 Koprzewnica, jako nazwa lasu między Gogolewem i Włostowem r. 1528—30, jako nazwa rzek n. p. w zlewie Noteci pod Ujściem i Czarnkowem. W tejże okolicy jeszcze rz. i os. Orliniec między Brześnicą a Studzianną, rz. Przy-

była (r. 1530) między Pokrzywnicą, Mszczyczynem i Księginkami, Rudna (r. 1501—15), pewnie dziś Rudówka między Mszczyczynem, Małachowem i Pokrzywnicą, Wełnianka (r. 1584) pod Mszczyczynem od wełny t. j. fali nazwana jak rz. Wełna prawy dopływ Warty, rz. Czarnybród pod Brześnicą, Głębozcza (r. 1445) między Ostrowiecznem a Nowcem, Studzienna (r. 1530—35) między Brześnicą a Gajewem a Studzionka między Dolskiem a Lubiatiowem. Następują potem rz. Gąsiniec między Tworzymirkami a Kunowem, nieznana dziś rz. Stężycza, od niej wieś, r. 1258 Stusicha, dziś Stężycza, nieznana rz. Maława, jako nazwa wsi r. 1301, dziś Malewo, rz. Jasieniec, później łąka pod Żelaznem, Pniewiec (XVIII w.) na Żelaznie od strony Bielewa, dziś przysiółek, rz. Przyrna (z dawniejszej formy Przyjma) między Osowem a Bielewem, rz. Rakowa między Łagowem a Cichowem, rz. nieznana Kiełsnica (r. 1421) czy raczej Kiełcznica i rz. Kryry (r. 1421) od krerania t. j. od krzyku łabędzi pod Lubiniem.

Z lewego brzegu Obry niezn. rz. Grodnica, od niej wieś już r. 1246, może dziś po mapach niemieckich zwana Dambrowka Bach, Smug łożysko (r. 1513) między Smogorzewem a Dręczewem, rz. Wierzby a Zgnilec (r. 1615—21) pod Bogusławkami, Pobocznica a Parowa (r. 1649) między Dąbrówką a Godurowem, rz. Kania (r. 1777) pod Gostyniem, niezawodnie dawniej zwana Bukowicą (r. 1334) albo Bukownicą, jak przyległa wieś Bukownica (1310), z dopływami Strugą Gostyńską (r. 1754-59) ku Daleszynu, Łęczynogą przy Gostyniu (gdzie Ulesina), Grabową Strugą (r. 1721) między Sikorzynem, Czachorowem i Czajkowem oraz pewnie Tymianą (r. 1450—51), później łąką na Leciejewie. Jest dalej Bystra woda (r. 1765) między Daleszynom a Stężyczą, rz. Kąty (r. 1765) między Starym Gostyniem a Daleszynom, Kociołek spływający do Obry (r. 1765) pod Daleszynom, rz. Pławy (r. 1756) między St. Gostyniem a Daleszynom, Strużka i Wylewy (r. 1765) między Daleszynom a St. Gostyniem, Grabówka zdroj na Goli, Lubodroża (r. 1421) między Gołą a Stankowem, dziś łąka, od imienia Lubodróg, Drażnica (r. 1551), dziś Drożnica między Siemowem, Belęcinem i Bojanicami. wreszcie Chabęcz (r. 1573) na Bojanicach, nazwana od chabu t. j. błota.

Jako nazwy brodów wspomnimy Czarnybród pod Brześnicą i pod Jeżewem (r. 1642—47), Kamienny bród (r. 1514) między Mszczyczynem a Pokrzywnicą, Koni bród na Sarbinowie, Stary bród (r. 1577) między Mszczyczynem a Ziemkiem, Tomin bród (r. 1765) między Daleszynom, Osowem i Stankowem, nazwany od kmiecia Tomasza z Osowa, bród Piaseczny (r. 1337) pod

Gostyniem, bród Malińcza (r. 1783—91) między Dręczewem a Bogustawkami, bród Lizawica albo Lizawka (r. 1747) między Karchowem a Drobninem. Przysiołek Zabrodnia między Smogorzewem a Godurowem, bagno Międzybrodzie (r. 1683—85) w Kunowie.

Rzeka Kania, jak wspomniałem, łączy północną część naszego obszaru t. j. dorzecze Obry z południową, t. j. dorzeczem Orli. Rz. Orla, prawy dopływ Baryczy zapisana dopiero r. 1449, podczas gdy wieś Orla, nad nią położona w okolicy Koźmina, występuje już r. 1251. Prawy jej dopływ rz. Radęca, znana roku 1303, tego typu co Drwęca, z lewym przypiływem Ochłą, płynącą od wsi Ochli (r. 1253), nazwaną od tarcia lnu (ochła, ochlica = cierlica) i z Parką (r. 1491) na Rogozewie. Dalszy prawy dopł. Orli rz. Dobrocznia płynąca na Krzyżanki, Wilkonice, Miejską Górkę (r. 1513) od nazwiska Dobrok (ziemianin Dobrak z rodu Korabitów w tych stronach w Mierzejewie pod Poniecem (1409) Równolegle do Dobrocznia płynie Pobocznica w stronę Niepartu. W pobliżu pod Gogolewem od strony Rzyckowa rz. Szoława (może dawniejsza Wszoława, por. wieś Wszółów pow. jarociński), Jagodnica, las i uroczysko na Kołaczkowicach (r. 1489) i na Grabkowie, wskazuje niewątpliwie na dawniejszą rzekę, podobnie Ostrownica w tych stronach (r. 1523) między Raszewami, Bartoszewicami i Szczytnica (r. 1601) pod Gogolewem. Płynący pod Czeluścinem Wierzbowiec od strony Srok przypomina nieznaną dziś wieś Wierzbie, r. 1256 pod Czeluścinem. Dochodzą jeszcze rz. Wnieborz a Nieborz (r. 1562) pod Jutrosinem, od imienia Niebor, rz. Niestusz (r. 1513) między Ciołkowem, Chwałkowem i Rogowem od nazwiska Niestuch, Struga Włostowska (r. 1683—85) między Chwałkowem a Włostowem, rz. Spacznica (r. 1434) między Dzieczyzną a Rokosowem, Babi rów na Sarbinowie, Pokrzywnica, później las (r. 1528—30) na Włostowie. [Dzisiejsza rz. Polski rów pod Poniecem zwała się prawdopodobnie pierwotnie Ponik a osadę nad nią założoną nazwano Poniczem (w kronice Książąt Polskich około r. 1108 miasto Ponicz). Rzeka pod Poniecem nazwana jest r. 1309 Samicą.] Kopanica dzieczyńska jest nową nazwą rzeki płynącej do Orli z pr. brzegu, może się zwała pierwotnie Bukownicą (Kania) lub Bukowiną, bo zarośla Bukowina zapisane na Szurkowie od Kawcza r. 1619. Na zachód od niej płynie Jelenia struga (r. 1601) na Golinie od Gierlachowa. Na Śląsku i w Sieradzkim są rzeki Widawa, stąd nazwy miejscowe Wydawy pod Poniecem i Władawy pod Golejewkiem. Wreszcie rz. Podbiele (r. 1723) między Osiekiem a Dubinem, Przybycz

(r. 1565) tamże, Stoki (r. 1547—51) między Pakosławiem, Góreczkami a Ostrobudkami, Grabowiec (r. 1562—65) na Grąbkowie i Moczadła na Gogolewie od Skoraszewic. Nazywali więc dawni Polacy rzeki od właściwości wody, od lasów i zarośli w pobliżu się znajdujących, od ptactwa i zwierzyny, rzadziej od starych osadników, jak Bychor, Dobrak, Kietcz, Kuna, Lubodróg, Niebor, Niesłuch.

2. Jeziora i stawy.

Ziemia Gostyńska nie obfituje w jeziora, a w dzisiejszym powiecie gostyńskim niema ani jednej większej wody. Z p. strony Obry na północnej krawędzi naszego terytorjum jest kilka jezior n. p. jez. Ostrowieczno (r. 1486), nazwane od ostrowu t. j. wyspy, na niem n. p. toń Kornowie (r. 1599), wieś Ostrowieczno (r. 1258), Ostrowicko (r. 1324) dziś wieś Ostrowieczko, jez. Brzednie (r. 1294) przy Dolsku, t. j. łatwe do brodzenia, i wieś tej nazwy, tamże jez. Banie a. Dolskie (r. 1350), jezioro Tursko (r. 1486), dziś Turek, jez. Kotowo (r. 1564) i os., Dąbrowno (r. 1495) pod Jarosławkami, Zdbino (r. 1301) i Bobelcia oraz Żórawiec pod Cichowem, Żelazno jez. i os. (r. 1392) i tamże jez. Gogolino (r. 1392), nazwane od gogoła t. j. nurka czubatego, jez. Bieżan (r. 1258) dziś os. Bieżyn, nazwisko Bieżan jednak do tej pory w Poznańskim. dalej jez. Żabno (r. 1408) na Daleszynie, 4 jez. Skrzynki pod Dolskiem, od Krupczyzna ku Trąbinku, 3 jez. i wwszy Żórawiec pod Dolskiem od Masłowa. Zresztą tylko stawy n. p. na Mszczycynie. Świni staw (r. 1556), Miąsza na Brzeźnicy, na sąsiednim Mszczycynie Miąszy kął (już r. 1584), na Łagowie Karwiniec i Żabiniec (r. 1591), na Daleszynie Zatonek (r. 1765), na Wilkonicach Żabnik a. Żabiniec (r. 1584), na Kuczynie Żabnik (r. 1604), na Strzelcach od Bodzewa Skrzynka (r. 1753), może też Słonowiec, później łąka (1753), na Dąbrówce od Drogozewa Żórawiniec (1620—21), wreszcie jez. Rogoźno (r. 1597) na Szurkowie.

3. Bagna i łągi.

Wśród nazw błot uderza kilka razy powtarzające się Nakło lub podobne do niego twory językowe n. p. Nakła, las na Zdziewawach, Nakło, urocz. na Krzekotowicach (r. 1584), Nakło Brzozowe, płosa na Gostkowie (r. 1542), Nakły, urocz. między Roszkowem a Rozstępniewem (r. 1428), Nakława, dział pod Jutrosinem (r. 1604—06), Nakły, droga dawniej bardzo mokra od Gogolewa ku Rogowu, nawet os. dziś niezn. Nakiel pod Krzyżankami (r. 1623—24). Wszystko to w dorzeczu rz. Dobroczeni, tak że usprawiedliwione jest przypuszczenie, że cała ta okolica

nazywała się od niepamiętnych czasów Nakłem lub Nakłami t. j. bagnami, czeskie naklo i nakli = ławica piasku, zarośla nadbrzeżne. Nazwa Nort a. Nurt, którą częściej n. p. u jez. w Powidzu jako przezwisko toni spotykamy, raz tylko pojawia się tutaj, jest łąka Nort między Dolskiem a Lubiatowem. Po trzęsawiskach ślady w nazwach Trzęsawka (r. 1585) w Smogorzewie, Trzęsawka w Księginkach, Trzęsionka (r. 1523) w Bodzewku, Trzęsawka (r. 1783—91) między Podrzeczem a Grabonogiem, po moczarach Moczydło, łąka na Dzieczynie (r. 1615—21), po błotach wieś Kałowo (r. 1310) pod Oporowem, Kałki (r. 1756) między Dusiną a Daleszynem, Kałek (r. 1580) na Chociszewicach, Kał na Sarbinowie, Kaleje (r. 1583) na Bartoszewicach i drugi raz (r. 1683—85) na Słupi, Ługi (r. 1568) na Bukownicy i os. Ługi pod Lipówką, Glniące (r. 1592) t. j. Lgniące na Bielewie, w mgle Mgliska (r. 1589) na Drogoszewie, miejsca bagniste zrosnięte ziemią, jak mięso okrasą, stąd Przerośla a. Węza u jeziora cichowskiego, zarosłe trzcina, jak Trzcionki na Brześnicy. Tu chroniły się bobry, stąd Bobrówka na Bodzewie (r. 1582), żółwie, stąd Żółwidół na Lubiatowie, niedźwiedzie n. p. Niedźwiedz łąka (r. 1747) na Karchowie od Górzna, świnie np. Świński dół na Sarbinowie, Świńki na Bartoszewicach (r. 1501—15), Świnie głowne na Cichowie, kobyły, stąd Koble łoża (r. 1392) na Żelaźnie, wilki n. p. Wilczy dół zarośla na Bodzewie (r. 1582), brodziły lub topiły się konie lub woły n. p. Koni bród na Sarbinowie, lnb Koniotopnia na Łaszczynie, Karw (r. 1592) = wół na Bielewie. W nizinach rychło osiedlali się ludzie, Dolsk zapisany już r. 1136. Bagna przerzynały strugi i strużki n. p. Strugi (r. 1585) na Smogorzewie, do większych zagłębień spływały wody, był Spławny dół na Międzychodzie, Kotłowy (r. 1550) na Chociszewicach od Babkowic, lub uchodziły do nich wokoło, stąd Obuście łąka na Cichowie — wszystko to miejsca stosowne dla żab n. p. Żabnik, urocz. między Krajewicami a Ziółkowem, inne między Jeżewem a Skokowem (r. 1621—22) lub bocianów iak Bocinieć (r. 1648) między Szczodrochowem a Malewem, djabeł, czarownica, upiór lub żyd chyba tam się zabłąkali, więc Piekielnik między Rokosowem a Dzieczyną, Bąba między Smogorzewem a Dręczewem (r. 1585), miejsce ich rozgovorów Biesiadki (r. 1683—85) pod Dolskiem, Wapierz na Dusinie, Strazywa r. (1683—85) na Kunowie lub Żydówka (r. 1567) między Jeżewem a Borkiem. W tych wydorach i dziurach gdzieniegdzie dróżki, Szczałby t. j. szczeliny (r. 1592) na Bielewie, Wydory na Goli (r. 1683—95), Wydor na Smogorzewie i Widły tamże (r. 1585), Widliska na Mszczycynie, Ściegniska urocz. (1614) na